

ITF VARNA SUMMER – YET ANOTHER PLACE FOR INTERCULTURAL DIALOGUE ON EUROPE'S THEATRE MAP

The International Theatre Festival *Varna Summer* was launched in 1992 as part of the renewal movement common for Eastern Europe and as a meeting point with Western European and world cultures. The first theatre forum with that aim emerged in Poland and was aptly named Kontakt (Torun, 1990). It was followed by Divadelna Nitra in Slovakia, Divadlo in the Czech Republic, the festival in Sibiu, Romania, Eurokaz in Croatia, Exodos in Slovenia. Although it was founded in the same period, in its outset the Varna Theatre Festival was quite different. While all these festivals aimed at establishing themselves as international forums and places for cultural exchange between the East and the West, in the first four years of its existence International Theatre Festival *Varna Summer* was rather trying to examine the valuable traditions and the renewal tendencies in Bulgarian theatre practices. In that early period, the festival stuck to a formula emphasizing the presentation of a main programme made up of the best Bulgarian performances for the season supplemented by a parallel programme consisting of few other Bulgarian productions, not included in the main programme, as well as two or three foreign "guest" performances. The fifth edition of *Varna Summer* in 1997 was a turning point in festival's development. Then it essentially changed its policy and turned into an international event. From then on it naturally became a member of the big family of European festivals and put itself on the continent's theatre map.

Since 1997, ITF *Varna Summer* has been running on a new programme scheme. Today, it is made up of three modules of equal standing: selected Bulgarian performances, selected foreign performances and a parallel programme that includes many diverse events. This structure has been followed to date as it has been further elaborated and enriched. The 15th anniversary edition in 2007, when ITF *Varna Summer*'s scope widened, was an important step towards the optimization of festival's programming. The festival launched "International Theatre in Sofia" programme

to present the best from its international bill in Sofia. Having started in the year of Bulgaria's accession to the European Union, that initiative naturally inscribed Bulgarian theatre into the European and world theatre context and made Bulgarian spectators a part of the global audience. Festival's efforts and aspirations to be a stepping stone for Bulgarian stage practice to an increasingly broader involvement in international theatre processes and international theatre market continued the following year by the "Showcase" module. Its aim is to present interesting and mobile performances from the country's theatre bill to guests and mostly to foreign theatre managers and programmers. Over the past years, the broadening and enrichment of ITF *Varna Summer*'s programming scheme has led to its internal restructuring. Today, its bill is made up of a Main Programme comprising a Bulgarian and a foreign selection, Showcase comprising mobile performances and a Parallel Programme.

Several main intentions have been clearly outlined in the chosen programming strategy. On the one hand, it aims to make the festival a place where Bulgarian spectators and theatre practitioners are introduced to theatre art, first of all, from Europe but also from USA, Russia, Japan, Australia. On the other hand, it aims both to provide an opportunity to look at Bulgarian theatre in the context of global contemporary theatre practice and to get it fruitfully included into the international exchange of, and market for theatre artefacts. These local intentions are supplemented by the desire to get the festival recognized as a centre of active intercultural dialogue.

In retrospect, the bill of selected Bulgarian performances

over the past twenty years displays a distinct tendency in its making. The first editions emphatically attempted to outline the well-established values in the Bulgarian theatre practice, creative developments and new processes based, more or less, on them. Thus, they emphasized the thorough and inventive directors' interpretation of drama texts as the greatest achievement of Bulgarian theatre art and a mark of its viability. All selections in the first three years presented the three main niches in that common direction. They featured

МТФ "ВАРНЕНСКО ЛЯТО" – ОЩЕ ЕДНО МЯСТО ЗА КУЛТУРЕН ДИАЛОГ ВЪРХУ ТЕАТРАЛНАТА КАРТА НА ЕВРОПА

Международният театрален фестивал "Варненско лято" е създаден през 1992 г. като част от общото за Източна Европа след 1989 г. движение за обновление и среща с културите на страните от Западна Европа и света. Първият театрален форум, поставил си такава цел, се появява в Полша и направо е наречен "Контакт" (Торун, 1990). Той е последван от "Дивагелна Нитра" в Словакия, "Дивагло" в Чехия, фестивала в Сибуу, Румъния, "Eurokaz" в Хърватска, "Exodos" в Словения. Макар и възникнал едновременно с тези фестивали, в началото Варненският театрален фестивал значително се отличава от тях. Докато всички те целенасочено се стремят да се утвърдят като международни, да се превърнат в места за културен обмен между Изтока и Запада, в първите четири години от своето съществуване "Варненско лято" по-скоро се опитва да огледа стойностните традиции и обновителните тенденции в българската театрална практика. Формулата, към която фестивалът се придържа в този ранен период, акцентира върху показването на един основен афиш от най-добрите за сезона български спектакли, допълнен с паралелна програма от невключени в него заглавия и две или три чужди представления - "гости". Петото издание на "Варненско лято" през 1997 г. е повратна точка в неговото развитие. Тогава фестивалът променя съществено своята художествена политика като се превръща в международен форум. От този момент той естествено се включва в голямото съдействие на европейските фестивали и заявява себе си върху театралната карта на континента. От 1997 г. МТФ "Варненско лято" започва да се изгражда по нова програмна схема. Тя вече се състои от три равностойни модула – селектирани български спектакли, селектирани чужди спектакли и паралелна програма от множество разнообразни събития. Тази схема фестивалът използва до днес като през годините я раз-

вива и обогатява. Важна крачка в нейното оптимизиране е 15-то юбилейно издание през 2007 г. когато границите на МТФ "Варненско лято" се разширяват. Той стартира програмата "Международен театър в София", която показва най-доброто от международния му афиш и в столицата. Започнала в годината на официалното приемане на България в Европейския съюз, тази инициатива естествено вписва българския театър в европейския и световния театрален контекст и превръща българската публика в част от глобалната зрителска аудитория. Стремешът и усилията на фестивала да бъде трамплин за българската сценична практика към все по-широко участие в международните театрални процеси и международния театрален пазар продължава със създаването през следващата година и на модула "Шоукейс". Неговата цел е да представя пред гостите и най-вече пред чуждите директори и програматори на театри и фестивали интересни и мобилни спектакли от театралния афиш в страната. Разширяването и обогатяването на програмната схема на МТФ "Варненско лято" води през последните години до нейната вътрешна преорганизация. Днес афишът му се състои от Основна програма, съставена от българска и международна селекция, Шоукейс от мобилни български спектакли и Паралелна програма. В избраната програмна стратегия ясно се очертават няколко основни намерения. От една страна тя цели фестивалът да среща публиката и хората, правещи театър в България, с театралното изкуство преди всичко на страните от Европа, но също така и на САЩ, Русия, Япония, Австралия... От друга – стремешът ѝ е както да даде възможност българският театър да бъде огледан в контекста на съвременната световна сценична практика, така и продуктивно да го включи в международния обмен и пазар на театрални артефакти. Тези по-"локални" намерения се допълват от желанието фестивалът все повече да се утвърждава като средище за активен межкултурен диалог.

performances by the established figures of the powerful auteur theatre such as Leon Daniel, Krikor Azaryan, Krasimir Spasov, Nikolay Polyakov. One of the most provoking and spectacular performance of that group was Krasimir Spasov's *Vassa Zheleznova* by Gorky. The group of directors who embraced the mission to seek new dimensions and widen the scope of psychological theatre in the second half of 1980s and early 1990s such as Margarita Mladenova, Ivan Dobchev, Stoyan Kambarev was presented most comprehensively. Margarita Mladenova's *Three Sisters*, *Nirvana*, *Mad Grass*, Ivan Dobchev's *Uncle Vanya*, *The Kutsar Sin*, *Easter Wine*, Stoyan Kambarev's *Black Hole* and *The Mother* became the undoubted highlights of *Varna Summer's* first years. The third niche present in the first editions was the one of young directors, such as Alexander Morfov, Ivan Panteleev, Galin Stoev, Javor Gardev, who kept on staging classical texts, but increasingly interpreting them through the post-modern notions of play, quote and irony.

"Ромео и Жулиета", Театър ОКТ (Аумба) *Romeo and Juliet*, OKT Theatre (Lithuania)

The transformation of the festival into an international event was also accompanied by a considerable change in the philosophy of selection of Bulgarian titles. 1997 and 1998 festival editions tried to show, first and foremost, the new manifestations, tendencies and directions in Bulgarian theatre which, since early 1990s, experienced a process of catching up on the stage genres, forms and ideas it had missed in the preceding several decades and of intensive integration into the movements of the day in contemporary European theatre. Now the bill of selected Bulgarian performances aims mostly to highlight young directors and companies, current quests and inventive discoveries in the field of theatre language. Here, Lilia Abadjieva's *Hamlet*, Javor Gardev's *Tanya – Tanya* by

Olya Muhina, Galin Stoev's *Ilyria* (after *Twelfth Night* and Shakespeare's sonnets), Dimitar Nedkov's *Comedy of Errors* have become the undisputed favourites. The other very important point was the effort to present all kinds of theatre, which had emerged or used to be marginalized in the Bulgarian theatre practice with its traditional orientation towards realistic and psychological theatre based on the drama text. Thus, for the first time since the festival's beginning a contemporary dance made its way into the official programme: *Alice Point Love*, directed by Petar Todorov, a production of Theatre for New Forms "Shtrih". Also for the first time there was a multimedia performance with a live-act and physical theatre: *Vazkressia Viharova's Alpenglöw* by Peter Turrini. There was also a one-man-show and a post-modern literary performance: Marius Kourkinski's virtuoso solo performance of *The Lady with the Little Dog* after Chekhov, which became the 1997 festival's hit. Alongside those priorities the 1997 and 1998 selections also presented the new directions or the brilliant achievements of already recognized directors and experimental theatre companies such as Alexander Morfov, Ivan Stanev, Theatre Laboratory "Sfumato" as special highlights were Stefan Moskov's *The Master and Margarita* by Bulgakov, Alexander Morfov's *The Tempest* and *Apocrypha*, directed by Margarita Mladenova and Ivan Dobchev. After a period when the festival's focus was to filter the most valuable aspects of the tradition, followed by the quest to present mostly new or rare/less widespread theatre genres, ideas and forms from preceding years, the 1999 edition in a way summarized what had already been done and also became a starting point for future developments. Under the motto *The Theatre of Tolerance* the festival's ambition was to show the best achievements of all aspects of Bulgarian theatre spectrum. Thus, in the bill co-existed stagings of new drama texts, spectacular directors' interpretations of classical plays, borderline forms of psychological theatre, multimedia performances, physical theatre. Amidst the variety the following productions were of a special interest: Marius Kourkinski's *Man Himself* after Platonov; Lilia Abadjieva's *The Sorrows of Young Werther* after Goethe, Desislava Shpatova's *Dangerous Liaisons* by Choderlos de Laclos and Javor Gardev's *Quartet* after Choderlos de Laclos and Heiner

Един поглед към афиша със селекционирани български спектакли

открива отчетлива тенденция в неговото изграждане през изтеклите двайсет години. Първите издания категорично се стремят да открият утвърдените стойности в българската театрална практика, креативните развиятия и нови процеси, базирани повече или по-малко върху тях. Така те подчертават като най-значимо постижение и жизнеспособна посока в българското сценично изкуство задълбочената и изобретателна режисьорска интерпретация на драматургичен текст. Всички селекции от първите години на фестивала представят трите основни ниши в тази обща посока. В тях присъстват спектакли на доказаните имена на силния режисьорски театър: Леон Даниел, Крикор Азарян, Красимир Спасов, Николай Поляков. Една от най-провокативните и ярки постановки от тази група, оставила траен отпечатък в историята на фестивала, е "Васа Железнава" на Красимир Спасов. Най-изчерпателно представена е нишата на режисьорите, заели се през втората половина на 80-те и началото на 90-те да потърсят нови измерения и да разширят границите на психологическия театър - Маргарита Младенова, Иван Добчев и Стоян Камбарев. "Три сестри", "Нирвана" и "Луда трева" на Маргарита Младенова, "Вуйчо Ваньо", "Грехът Кучар" и "Великденско вино" на Иван Добчев, "Черна дупка" и "Майката" на Стоян Камбарев стават безспорните акценти на началните години на "Варненско лято". Третата ниша, присъстваща в афиша на първите издания, е тази на младите и най-младите режисьори, които продължават да поставят класически текстове, но все повече със средствата на играта, цитирането, постмодерната ирония. Тук се появяват Александър Морфов, Иван Панделеев, Галин Стоев, Явор Гърдев. Превръщането на фестивала в международен е съпътствано и от значима промяна във философията на подбор на българските заглавия. Изданията от 1997 г. и 1998 г. се заемат да покажат преди всичко новите прояви, тенденции и посоки в българския театър, който от началото на 90-те преживява процес на

наваксване на пропуснати в предишните няколко десетилетия сценични жанрове, форми и идеи, както и интензивно приобщаване към актуалните движения в съвременния европейски театър. Сега афишът на селекционирани български спектакли се стреми да открие най-вече младите режисьори и екипи, актуалните търсения и изобретателните находки в областта на театралния език. Безусловни фаворити тук стават "Хамлет" на Лилия Абаджиева, "Таня-Таня" от Оля Мухина на Явор Гърдев, "Илирия" (по текстове от "Дванайста нощ" и сонетите на Шекспир) на Галин Стоев и "Комедия от грешки" на Димитър Недков. Другият особено важен момент е усилието да бъдат представени всички видове театър, които са се появили или досега са били маргинализирани в българската сценична практика, традиционно ориентирана към реалистично-психологическия театър, базиран върху драматургичен текст. Така в официалната програма на фестивала за първи път от неговото създаване се появява съвременен танц - "Алиса точка Любавта" на режисьора Петър Тодоров, Театър за нови форми "Щрих". За първи път участва и мултимедийно представление с живо изпълнение и физически театър - "Алпийско сияние" по Петер Турини на Възкресия Вихърлова. Също за първи път е показана и формата на one man show и постмодерен литературен перформанс чрез виртуозния моноспектакъл на Мариус Куркински "Дамата с кученцето" по Чехов, превърнал се в хит на фестивала през 1997 г. Едновременно с тези приоритетни цели, селекциите от 1997 г. и 1998 г. представят и новите посоки или ярки постижения в работата на вече утвърдени имена и експериментални формации като режисьорите Стефан Москов, Александър Морфов, Иван Станев и Театрална работилница "Сфумато". В тази част на българския афиш особено се открояват "Майстора и Маргарита" по Булгаков на Стефан Москов и "Бурята" на Александър Морфов, както и "Апокриф" на Маргарита Младенова и Иван Добчев. След желанието на фестивала в началото да отсее най-стойностното от традицията и последвалия го стремеж да

Müller. However, the undoubted favourite of the audience, the critics and the guests was *Three Sisters*, the last performance by the untimely deceased director Stoyan Kambarev was extraordinary both in terms of its realization and as a deep and penetrating personal reading of Chekhov's text. The production's great success at Varna Festival opened up the doors for many international tours and participation in many other festivals abroad.

Having adopted, as its main strategy, to reflect and advance variety in theatre life, to seek and distinguish the most talented and interesting events in all fields of performing practices, the festival editions that followed became much more relaxed in conceptual terms. Now, it either tries to show the most recent season's most brilliant productions representative of the full theatre spectrum to the audience, Bulgarian and foreign critics and selectors, or seeks to highlight some original achievements and developments in certain light. In this respect, especially important was the 2000 Bulgarian programme, which was welcomed but also provoked certain disagreements. It was based on the idea of examining theatre's borderline nature and performances' openness to other arts. The performances included in it that garnered the best response were *Indje*, directed by Vazkressia Viharova and Zarko Uzunov; Galin Stoev's *The Runaway Plane*; Plamen Markov's *Art*; Elena Tsikova's *Noah's Ark* and Yulia Ognyanova's *Heaven Forgotten*. They demonstrated how diverse and inventive forms such openness could take. The other two focuses of festival's selection of theatre productions for the 2003 and 2005 editions were acting and drama text. Widely acclaimed was Alexander Morfov's *Hashove* by Ivan Vazov, a remarkable example of a contemporary reading of a classical Bulgarian play, both personal and tolerant to the original text. The following performances convincingly stood out in other selections that tried to outline the creative developments and the interesting discoveries across the entire spectrum of theatre life during the respective seasons: Marius Kourkinsky's *Mother in Law* and *Golemanov*; Stefan Moskov's *Fantasmagoria*; Desislava Shpatova's *The Maids*; Javor Gardev's *Marat/Sade*; Krasimir Spasov's *The Libertine*; Margarita Mladenova's *The Breath of Life*; Vazkressia Viharova's *The Cherry Sis-*

ters; Masaki Ivana's butoh dance performance *Sleeping Dog*, Alexander Morfov's *Don Juan*, Stoyan Radev's *A Doll's House*. One of the main highlights here was Margarita Mladenova's performance *Julie, Jeanne and Christine*, which was part of Sfumato Theatre Laboratory's very strong programme "To Damascus" (included in the 15th festival edition). Sfumato showed the other two titles from the programme in other festival modules: *The Dance of Death*, directed by Margarita Mladenova and Ivan Dobchev's *Strindberg in Damascus*.

Over the past five years the bill of selected Bulgarian performances has consistently adhered only to the strategy to show the main tendencies in the entire theatre spectrum. Thus, the bill has highlighted several dominating directions. The memorable performances of traditional and modern classics staged by recognized directors has been made up a considerable part of the bill as among the highlights were the profound interpretations of Chekhov by Krikor Azaryan in his most recent

"Хей, момиче", Societas Raffaello Sanzio (Италия) Hey, Girl, Societas Raffaello Sanzio (Italy)

performances of *The Seagull*, *Three Sisters* and *The Cherry Orchard*, Javor Gardev's *Caligula*, Margarita Mladenova's *The Winter's Tale*, Lilia Abadjieva's *Waiting for Godot* and *Endgame*, Ivan Dobchev's *Nirvana*, Plamen Markov's *Richard III*. Another permanent direction has been the auteurs' theatre represented by Stefan Moskov's *Odysseus' Journey* and Maya Novoselska's solo performance *A Small Radio, OOOO. Gogol's Dream* directed by Margarita Mladenova and Ivan Dobchev, Ivan Dobchev's *Lazarus and Jesus and Wittenberg Revisited* and Marius Kourkinsky's *Bulgarian Stories*. The performances based on Bulgarian, Euro-

бъгат представени преди всичко новопоявилите се или малко разпространени в предходните години театрални жанрове, идеи и форми, изданието от 1999 г. е своеобразно обобщение на извървения път и трамплин към бъдещото развитие. Осъществено под мотото "Театърът на толерантността", то цели да покаже най-добрите постижения от всички зони на българския театрален спектър. Така афишът обединява реализации на нови драматургични текстове, ярки режисьорски интерпретации на класически пиеси, гранични форми на психологическия театър, мултимедийни представления, физически театър. Сред разнообразието от силни заглавия се открояват "Самият човек" по Платонов на Мариус Куркински, "Страданията на младия Вертер" по Гьоте на Лилия Абаджиева, "Опасни връзки" по Ш. дьо Лакло на Десислава Шпатова и "Квартет" по Ш. дьо Лакло и Хайнер Мюлер на Явор Гърдев. Безспорният фаворит на публиката, критиката и гостите на фестивала обаче остава "Три сестри" - изключителният като проникновен личен прочит на Чеховия текст и като реализация последен спектакъл на ранно починалия Стоян Камбарев. Яркият успех на представлението на "Варненско лято" му отваря вратите към много други международни фестивали и сцени. Приел вече като основна стратегия оглеждането и стимулирането на многообразието в театралния живот, търсенето и открояването на талантливото и интересното във всички ниши на сценичната практика, афишът с български заглавия в следващите издания става значително по-успокоен в концептуално отношение. Сега той или се опитва да покаже на фестивалната публика и кръга от български и чужди критици и селекционери най-яркото от пълния театрален пейзаж за изтеклия сезон, или се стреми да посочи оригиналните постижения и развития през определена призма. Особено важна тук е предизвикателната както приветствия, така и несъгласия българска програма от 2000 г., изградена през фокуса на граничността на театъра, на отвореността на спектаклите към другите изкуства. Получилите най-силен отзвук

представления, включени в нея - "Индже" на Възкресия Вихърлова и Зарко Узунов, "Самолетът беглец" на Галин Стоев, "Арт" на Пламен Марков, "Ноев ковчез" на Елена Цикова и "Забравени от небето" на Юлия Огнянова, демонстрират колко различни и изобретателни форми може да има тази отвореност. Актърът и драматургичният текст са другите два фокуса, през които фестивалът прави опит да огледа театралната продукция в изданията си от 2003 и 2005 г. Спектакълът с безусловен успех през този период е "Хъшове" от Иван Вазов на Александър Морфов – забележителен пример за актуален, едновременно личен и толерантен към текста, прочит на пиеса от българската класика. В останалите селекции, които се заемат да подчертаят креативните развития и интересните попадения в цялото поле на театралния живот през съответните сезони, убедително се открояват "Све-кърва" и "Големанов" на Мариус Куркински, "Фантасмагории" на Стефан Москов, "Слугините" на Десислава Шпатова, "Марат/Сад" на Явор Гърдев, "Развратникът" на Красимир Спасов, "И човекът стана жива гуша" на Маргарита Младенова, "Вишневи сестри" на Възкресия Вихърлова, буто-танц спектакълът "Заспало куче" на Масаки Ивана, "Дон Жуан" на Александър Морфов, "Куклен дом" на Стоян Радев. Един от основните акценти тук е спектакълът "Жюли, Жан и Кристин" на Маргарита Младенова от много силната програма "Към Дамаск" на Театрална работилница "Сфумато" (включен в 15-тото издание, което показва в други свои модули и останалите две заглавия от програмата - "Мъртвешки танц" отново на Маргарита Младенова и "Стриндберг в Дамаск" на Иван Добчев). През последните пет години афишът със селектирани български спектакли вече последователно се придържа само към стратегията да представя основните тенденции в целия театрален спектър. Той отроява няколко доминиращи посоки. Значителна част в него заемат ярките постановки на традиционна и модерна класика от утвърдени режисьорски имена. Сред тях изтъкват трите проникнове-ни интерпретации на Чехов от Крикор

pean and world dramaturgy have also had their steady place; distinguished among them were Javor Gardev's masterful performance of Edward Albee's *The Goat, or Who Is Sylvia?* as well as the stagings of *The Knight of the Saint Spirit* by Boyan Papazov, directed by Margarita Mladenova and *Love and Money* by Dennis Kelly, directed by Petar Kaukov.

The main emphasis of Bulgarian selection in the most recent festival editions is, however, on two tendencies of special importance: the affirmation of new playwriting and the emergence of the youngest generation of directors. The 2011 selection has a special place in this regard with its focus on young Bulgarian theatre. The undisputed leaders in the first case are Galin Stoev's two overwhelming post-dramatic performances based on *A Little Play for Children's Room* and *Nicefrightful* both written by Yana Borisova as well as Margarita Mladenova's original expressive reading of *The Apocalypse Comes at 6 p.m.*, written by Georgi Gospodinov. The highlights in the presentation of young directors are definitely: Gergana Dimitrova's *P.O. Box Unabomber*; Vasilena Radeva's *Carnival.com*, Mladen Alexiev's *Under Control* and Chris Sharkov's *A Doll's House*.

The Showcase module, established in 2008 with the aim to show mobile Bulgarian performances displaying the most interesting achievements in a recognized aesthetics or innovative attempts widens the festival's opportunities to present and support the distribution of theatre production in the country and, mostly, on international scale. The selected performances are required to be easily portable and adaptable to various spaces, to have up-to-date reflection, diversity and effect in different cultural contexts; thus, the festival programme hosts types of theatre, freelance actors and independent theatre companies for whom it has been increasingly difficult to defend their place in Bulgaria's theatre life. Over the five years of its existence, the Showcase has managed to show to foreign specialists, curators and selectors both mobile favourites of present-day Bulgarian theatre (most of whom also participating in the main selection) such as Credo Theatre's production *The Overcoat*, Margarita Mladenova's *The Dance of Death*, Ivan Dobchev's *Lazarus and Jesus*, Vazkressia

Viharova's *Customs*, Javor Gardev's *The Pillowman and Caligula*, Galin Stoev's *A Little Play for Children's Room* and *Pleasantliscary* as well as a rich palette of contemporary dance, physical theatre, performance-installations, environmental theatre, interactive theatre performance. Quite notable among them are Venelin Shurelov's performance-installations *Man Ex Machina* and *Zoom In*, the latter performed by Violeta Vitanova, Vasilena Radeva's documentary performance *Nord-Ost*, dance performances *VOID* by Violeta Vitanova and Stanislav Genadiev, *36 (more 4 less)* by Heteropodi Dance Co., *ecorche* by Miroslav Jordanov and Valeri Milenkov, the performance in environmental theatre's aesthetics *Nocturne* by Irina Docheva, Ognyan Golev and Svetozar Georgiev, *NACK* dance installation by Derida Dance Center and the choreographer Zhivko Zhelyazkov. The programme's aspiration to sieve the best and the most effective out of both the mainstream of contemporary Bulgarian theatre and the innovative achievements of alternative theatre forms, together with the well-established need of the festival felt by Varna's audience and theatre community explains the great spectators' interest in it and the crowded theatre halls.

The international programme of ITF *Varna Summer* includes more than 140 performances from 36 countries from all over the world. The overall picture of foreign productions from 1997 to date, the period of festival's existence as an international event, is rather varied and colourful but there are three clearly outlined strategies for selection of performances. In the beginning, as it was the case with the Bulgarian productions from that period, the intention was to present theatre concepts, practices and genres, either unknown or unpopular in Bulgaria, which had strong presence in contemporary theatre. Thus, the international programme was dominated by performances in the field of contemporary dance and physical theatre. The massive import of those alternative genres quite popular in Europe, Canada and USA caused a storm of approval and resistance until it finally managed, for a couple of years, to build up lasting tastes and habits of looking at and for contemporary dance theatre among Varna audiences. Out of the great number of dance, physical and interdisciplinary performances that have participated in

Азарян в последните му спектакли "Чайка", "Три сестри" и "Вишнева градина", "Калигула" на Явор Гърдев, "Зимна приказка" на Маргарита Младенова, "В очакване на Гого" и "Краят на играта" на Лилия Абаджиева, "Нирвана" на Иван Добчев, "Ричард III" на Пламен Марков. Друга трайно присъстваща посока е авторският театър, представен от Стефан Москов с "Пътува Одисей" и моноспектакъла на Мая Новоселска "Едно малко радио", "ООО. Сънят на Гогол" на Маргарита Младенова и Иван Добчев, "Лазар и Иисус" и "Завръщане във Витенберг" на Иван Добчев и "Български разкази" на Мариус Куркински. Своя постоянна ниша имат и спектаклите по съвременна българска, европейска и световна драматургия, сред които се откроява майсторската постановка на Явор Гърдев на новата пиеса на Едуард Олби "Козата, или коя е Силвия", както и сценичните реализации на Маргарита Младенова на "Рицар на Светия дух" от Боян Папазов и на Петър Кауков на "Любов и пари" от Денис Кели. Основният акцент на българската селекция в последните няколко фестивални издания обаче е върху две особено важни тенденции – утвърждаването на новото драматургично писане и появата на най-младото режисьорско поколение. Тук специално място заема селекцията от 2011 г., която категорично е фокусирана върху младия български театър. Безспорните лидери в първия случай са двата силно въздействащи постдраматични спектакъла на Галин Стоев по пиесите на Яна Борисова "Малка пиеса за детска стая" и "Приятнострашно", както и оригиналният експресивен прочит на Маргарита Младенова на "Апокалипсисът идва в 6 вечерта" от Георги Господинов. При представянето на младите режисьори определено се открояват "Праехидно" на Гегана Димитрова, "Карнавал.com" на Василена Радева, "Под контрол" на Младен Алексиев и "Куклен дом" на Крис Шарков.

Модулт "Шоукейс", създаден през 2008 г., който показва най-интересните като постижения в утвърдена естетика или като новаторски опити, но едновременно с това и мобилни

български спектакли, разширява възможностите на фестивала да представя и да помага за разпространението на театралната продукция в страната и най-вече в международен мащаб. Изискването както за лесна физическа преносимост и адаптивност към разнообразни пространства на избраните спектакли, така и за съвремената им рефлексия, разнообразие и въздействие в различни културни контексти включва във фестивалната програма видове театър, свободни артисти и независими трупи, които през последното десетилетие все по-трудно отстояват мястото си в театралния живот на България. През петте години от своето съществуване Шоукейсът успява да покаже на чуждите специалисти, куратори и селекционери както мобилни доказани фаворити на днешния български театър (повечето участващи и в основната селекция) като "Шинел" на Театър "Крего", "Мъртвешки танц" на Маргарита Младенова, "Лазар и Иисус" на Иван Добчев, "Бит" на Възкресия Вихърлова, "Пухеният" и "Калигула" на Явор Гърдев, "Малка пиеса за детска стая" и "Приятнострашно" на Галин Стоев, така и широко ветрило от съвременен танц, физически театър, документален театър, пърформънс-инсталации, театър на средата, интерактивен танцов пърформънс. Сред тях особено се открояват пърформънс-инсталациите "MAN EX MACHINA" и "ZOOM IN" на Венелин Шурелов, втората в изпълнение на Виолета Витанова, документалното представление "Норд-ост" от Торстен Бухцайнер на Василена Радева, танцовите спектакли "VOID" на Виолета Витанова и Станислав Генадиев, "36(more 4 less)" на танцова компания "Хетероподи", "ecorche" на Мiroslav Йорданов и Валери Миленков, представлението в естетиката на театъра на средата "Ноктюрно" на Ирина Дочева, Огнян Голев и Светозар Георгиев, танц-инсталацията "НАСК" на Деридо генс център и хореографа Живко Желязков. Стремелът на програмата да отсее най-доброто и въздействащото както от основното течение в съвременния български театър, така и от новаторските постижения и алтернативните театрал-

the festival for the past fifteen years, several very impressive guest appearances by leading British companies and individual actors realized with the assistance of the British Council in Sofia have had quite strong reverberations. Some performances have made their way into the minds of spectators and theatre community never to be forgotten for their mastery, spirit of invention and technical skills such as *And Nothing but the Truth* by V-Tol Dance Company and choreographer Mark Murphy; Nigel Charnock's *Human Being*; *The Trilogy* by Random Dance Company, director and choreographer Wayne McGregor as well as the two marvelous miniatures by CandoCo Dance Company made up of disabled dancers and choreographers Javier De Frutos and Doug Elkins. The Swiss theatre companies, whose selection and participation is supported by Pro Helvetia Swiss Cultural Programme, have traditionally delivered strong performances. Dance troupes having toured all big world festivals have performed to huge success in Varna: *Linga* (with *A Train May always Hide Another One* and *Wrap me up I*, choreography by Katarzyna Gdaniec and Marco Cantalupo) and *Drift* (with *Relache noir* and *Machine a sons*, choreography by Beatrice Jaccard, Peter Schelling, Massimo Bertinelli, Ivan Wolfe) as well as the troupe of Bulgarian-born dancer Krassen Krastev and Jozsef Trefeli (with *Real Life Wrong*). Well received have also been the butoh performance *Sardine and Hot Wind* by Hisako Horikawa from Japan, *The Legend about the End of the World* and *Angel's Memories* by Dah Theatre from Serbia, the solo-miniatures *Flut* and *Herz.Kammern* by Urs Dietrich from Germany, *Margarita's Song* by Senza Tempo from Spain.

Since late 1990s, International Theatre Festival Varna Summer has also aimed at showing a broader programme of foreign performances while keeping its policy to present good examples of dance, physical and interdisciplinary theatre. Thus, both Bulgarian and guest performances have had the chance to place themselves in the context of the main trends in contemporary theatre practice. In this respect, an important emphasis has been put on co-productions of Bulgarian troupes and individual actors with foreign companies as well as on per-

formances of interesting young Bulgarian directors abroad were an important focus. Lasting impression have made *The Birthday Party* by Harold Pinter by the Academy for Theatre, Radio, Film and TV Art, Ljubljana University, Slovenia and *Antigone in Technoland* after Sophocles by the Macedonian National Theatre, directed by Galin Stoev; *Moon over the Horizon* after Chekhov's plays and short stories by New Theatre, Riga, Latvia, directed by Ivan Panteleev; *The Tempest* by Adana State Theatre, Turkey, directed by Javor Gardev; *The Story of the Eye*, by Theatre de la manufacture, Nancy, France and Concept for Theatre, Bulgaria, directed by Ivan Stanev; *Ataraxia*, by Grand Theatre, Groningen, The Netherlands and Sophiensaele, Berlin, Germany, by choreographer and performer Galina Borisova; *The Black Fleece* by Theorem programme and Sfumato Theatre Laboratory, directed by Ivan Dobchev and Margarita Mladenova; *Postcards to the 21st Century* by Arabesque Ballet and European Travelling Project 1999 – 2001; *Comedy of Servants* by Festival D'Avignon, Theatre La Filature and Theatre La Rose de vent, France, Bulgarian Army Theatre, La Strada Theatre, Sofia, Bulgaria, directed by Stefan Moskov.

"Черноморският оракул", SIGNA (Дания) The Black Sea Oracle, SIGNA (Denmark)

Selection of fine stagings after classical and modern texts has been another tendency in widening the scope of foreign performances. Andriy Zholdak's impressive and original performance *Hamlet. Dreams*, a production of Theatre Taras Shevchenko, Kharkiv, Ukraine as well as Eduard Miller's *Miss Julie*, a production of Mladinsko Theatre, Ljubljana, Slovenia, Niketi Kontouri's *Medea* after Euripides, a production of the

ни форми, заедно с утвърдилата се през годините необходимост на варненската публика и театралната общност от фестивала, обяснява големия зрителски интерес към него и препълнените зали.

Международната програма

на МТФ "Варненско лято" включва 140 спектакъла на трупи от 36 страни от всички краища на света. Картичката на чуждото участие в периода от 1997 г. до днес, през който фестивалът съществува като международен, е пъстра и разнообразна, но в нея ясно се открояват три водещи стратегии при подбора на представленията. В началото, както и при селекцията на български спектакли от този период, желанието е да бъдат представени преди всичко театрални идеи, практики и жанрове, непознати или малко разпространени в България, но със силно присъствие в съвременното сценично изкуство. Така международният афиш е доминиран от представления в областта на съвременния танц и физическия театър. Масираното внасяне на тези много разпространени в Европа, Канада и САЩ алтернативни жанрове предизвиква бурни реакции на одобрение и съпротива, но в крайна сметка за няколко години формира трайни вкусове и навици за гледане и търсене на съвременен танцов театър във варненската публика. Сред голямото количество танцови, физически и интердисциплинарни представления, участници на фестивала през последните петнадесет години, особено силен отзвук и въздействие имат няколко много ярки гостувания на водещи британски трупи и индивидуални артисти, осъществени с подкрепата на Британски съвет в София. Незабравими в съзнанието на зрителите и театралната общност остават със своето майсторство, изобретателност и технически размах "И нищо друго освен истината" на V – Tol Данс Къмпани и хореографа Марк Мърфи, "Човешко съществуване" на Найджъл Чарноук, "Трилогията" на Рандъм Данс Къмпани с режисьор и хореограф Уейн Макгрегър, както и двете великолепно миниатюри на Танцова компания "КандоКо", съставена от хора в неравностойно положение и хореографите Хайнер Де Фрутос и Дък

Елкинс. Традиционно силно представяне на фестивала имат и швейцарските трупи, чиято селекция и участие са подпомогани от Швейцарската културна фондация "ПроХелвеция". С неизменен успех тук присъстват обиколителите всички големи фестивали танцови трупи "Линга" (със "Скрито зад влака" и "Опаковай ме") и "Дрифт" (с "Отпускане в черно" и "Звукова машина"), както и трупи на танцора от български произход Красен Кръстев и на Йозеф Трефели (с "Real life wrong"). Много добър прием получават и буто спектакълът "Сардина и горещ вятър" на Хисако Хорикава от Япония, "Легенда за края на света" и "Спомени за ангели" на Театър "Дах" от Сърбия, соло-миниатюрите "Прилив" и "Сърдечна камера" на Урс Дитрих от Германия, "Песента на Маргарита" на компания "Сенза Темпо" от Испания.

От края на 90-те, запазвайки политиката си на представяне на добри образци на танцов, физически и интердисциплинарен театър, МТФ "Варненско лято" се насочва и към показване на по-широка програма от чужди спектакли, чрез която както българският театър, така и гостуващите представления да могат да огледат себе си в контекста на основните посоки в съвременната сценична практика. Важен акцент тук са копродукциите на български трупи и отделни артисти с чужди формации, както и постановките на интересни млади български режисьори в чужбина. Силно впечатление от тях оставят "Рожден ден" от Харолд Пинтер на Академията за театрално изкуство в Любляна, Словения и "Антигона в Техноленд" по Софокъл на Македонския национален театър на Галин Стоев, "Луна над хоризонта" по пиеси и разкази на Чехов на Нов театър - Рига, Латвия на Иван Пanteleev, "Бурята" на Държавен театър - Адана, Турция на Явор Гърдев, "История на омото" на Театър "Манифактур" - Нанси, Франция и Концепция за театър, България на Иван Станев, "Атараксия" на Грант театър, Холандия и Софиензеле - Берлин, Германия на хореографа и изпълнителя Галина Борисова, "Черното руно" на Програма "Теорем" и Театрална работилница "Сфумато" на Иван Добчев и Маргарита

National Theatre – Athens, Greece, *Jeanne d'Arc*, script and direction by Mihai Maniutiu, a production of National Theatre – Bucharest, Romania, Vera Sturm's *Timon of Athens*, a production of Bremer Shakespeare Company, Germany, have all made lasting impression on spectators. An important step aiming to make a richer international bill is to show stagings of new drama texts accompanied by relevant educational and theoretical events in the parallel programme. Some significant events have been the performance *Mainstream* by David Greig of Suspect Culture, Glasgow, UK as well as the renowned Romanian director Radu Afrim's performance of multi-award winning play *Lucia Skates*, written by the young Lithuanian author Laura Sintija Černiauskaite.

The pursuit to turn the festival into a place, where different current quests and tendencies in today's stage practice enter into a dialogue has been strongly manifested in the selection of original one-man shows, experimental performances, and presentations of key 20-century figures and productions examining the boundaries of the contemporary theatre language. Undoubtedly, one of the most important events in this part of the bill was *Dies Irae* by the Workcenter of Jerzy Grotowski and Thomas Richards, presented in *Varna Summer 2004*. The one-man show *Voices*, a production of National Theatre –

"Психоза 4:48", МФ "Варненско лято"/ТР "Сфумато"
4:48 *Psychosis*, IFF "Varna Summer"/TL "Sfumato"

Gent, Belgium, famous for its participation in many prestigious festivals, directed by Johan Simons in the striking performance delivered by Jeroen Willems, received great acclaim as well as *O.A.P (Old Age Pensioner)* by Ursula Martinez, UK.

The policy of extensive expansion of the programme of foreign performances has naturally lead to the intention to turn it into a serious international festival forum. The most recent editions' ambition was to start showing the best productions that are representative for today's European theatre events. This intention was convincingly carried out in *Varna Summer 2006*. Its strong international programme did not only reaffirm its place in the group of the leading European festivals but also presented to Bulgarian audiences and theatre community some of contemporary theatre's emblematic names and shows from the recent years. Now, the programme is based on the idea to show different kinds of theatre reflecting the main tendency of our time: the quest for paths to each other, the pursuit to understand and be understood in various cultures and contexts. It presents theatre genres that can transcend geographical and spiritual borders and be received by heterogeneous audiences: performances after classical texts, contemporary dance, interdisciplinary forms combining multimedia, environmental and location theatre and life acts, shows involving direct contact with spectators. The trend using the classics as a universal background for understanding has had the most powerful effect and has earned general acclaim. It is outlined by *Twelfth Night*, directed by the world famous Romanian director Silviu Purcarete; *rehearsal. Hamlet*, directed by Enrique Diaz, a production of Brazil's Cia dos Atores, one of the most provocative companies recently invited to many festivals, and *The Seagull*, a production of Theatre Kretakor, Hungary, directed by Arpad Schilling.

The following festival editions have gone on to continue and further extend that strategy to date. Their international programme has been made up of the most interesting and successful names and performances shaping the profile of contemporary European theatre. Among its strongest highlights are: *Hey Girl* by Romeo Castellucci with his incredible theatre of images, a production of Societas Raffaello Sanzio, Italy; Alvis Hermani's *Sonja*, quite popular performance being a model of contemporary authenticity,

Младенова, "Пощенски картички към ХХ век" на Балет "Арабеск" и "Европейски пътуващ проект 1999-2001", "Комедия на служителите" на Театрален фестивал "Авиньон", Театър "Филатюр" и Театър "Роз дьо Ван", Франция, Театър "Българска армия" и театър "Ла страда" на Стефан Москов. Друга водеща тенденция при разширяването на кръга от чужди спектакли е подборът на ярки реализации на класически и модерни текстове. Тук много силен отзвук получава въздействащият и оригинален спектакъл на Андрий Жолдак "Хамлет. Сънища", Театър "Тарас Шевченко" - Харков, Украйна, както и "Госпожица Юлия" на Едуард Милер, Театър "Младинско" - Люблина, Словения, "Медея" от Еврипид на Никети Контури, Национален театър - Атина, Гърция, "Жана д'Арк", сценарий и режисура на Михай Манутию, Национален театър - Букурещ, Румъния, "Тимон Атински" на Вера Щурм, Бремер Шекспир Къмпани, Германия. Важна посока в изграждането на по-богат международен афиш също е показването на постановки на нови драматургични текстове, допълнено с целенасочени образователни и теоретични прояви в паралелната програма. Едно от значимите събития тук е спектакълът "Традиционно" от Дейвид Грег на Съспект Калчър, Глазгоу, Великобритания, както и постановката на известния румънски режисьор Раду Африм на много наградваната пиеса "Лучия се пръзала по леда" на младата литовска авторка Лаура Синтия Черниаускайте. Стремешът фестивалът да се превърне в място, където се срещат и влизат в диалог актуалните търсения и тенденции в днешната сценична практика особено силно се проявява и в селекцията на оригинални авторски представления, експериментални опити и презентации на ключови за театъра на ХХ век фигури и спектакли, изследващи границите на съвременния сценичен език. Безспорно най-яркото събитие в тази част на фестивалния афиш е представянето на Центъра на Йежи Гротовски и Томас Ричардс "Dies Irae" ("Божи гняв"), показано на "Варненско лято" 2004. Силен отзвук получава и известният с участието си в много престижни фестивали моноспектакъл "Гласове" на режисьора

Йохан Симонс, Национален театър – Гент, Белгия в изключителното изпълнение на Йеруун Уилямс, както и "Пенсионер по възраст" на Урсула Мартинес от Обединеното кралство.

Политиката на интензивно разширяване на програмата от чужди спектакли закономерно довежда до намерението тя да добие облика на сериозен международен фестивален форум. Водещото намерение на последните издания е да започнат да показват преди всичко най-добрите и представителни за движенията в европейския театър в момента сценични събития. Това намерение намира убедителната си реализация във "Варненско лято" 2006. Неговият много силен международен афиш не само естествено потвърждава мястото му в групата на основните европейски фестивали днес, но и среща българските театрални и зрители с няколко от емблематичните имена и заглавия на сцената от последните години. Структурирането на програмата от чужди спектакли сега е подчинено на идеята тя да покаже видове театър, отразяващ водещата тенденция на нашето съвремие - търсенето на пътища един към друг, стремеша да разбираме и да бъдем разбирани в различни култури и контексти. В нея са включени театрални жанрове, способни да пресичат географските и духовните граници, да бъдат приемани от разнородни аудитории - представлени по класически текстове, съвременен танц, интердисциплинарни форми, съчетаващи мултимедия, театър на средата и живо изпълнение, шоу, включващо пряк контакт със зрителите. От тях най-силно въздействие и широко одобрение предизвиква линията на театъра, използваща класиката като универсална основа за разбиране. Тя е очертана от "Дванайстата нощ" на световно известния румънски режисьор Силвиу Пуркарете, "репетиция. Хамлет" на една от най-провокативните и канени напоследък трупи - бразилската "Компания дос аторес" с режисьор Енрике Диас и присъстващата в афиша на всички големи европейски фестивали след премиерата си в края на 2003 г. "Чайка" на Арпад Шилинг, Театър "Кретакор", Унгария. Следващите издания на фестивала до

a production of New Theatre, Riga, Latvia; Lithuanian Oskaras Korshunovas's *Romeo and Juliet*, Declan Donnellan's *Andromaque*, a production of C. I. C. T. / Théâtre Des Bouffes Du Nord, Paris, France; Galin Stoev's *Life is a Dream*, a production of Théâtre de la Place, Liège, Belgium; Radu Afrim's *The Avalanche*, a production of the National Theatre, Bucharest, Romania; the impressive solo performances *Shylock*, directed by Garrett Armstrong and *Shakespeare's Villains*, directed by Steven Burkoff, UK; *Philoctetes*, directed by Dimitar Gotscheff who also debuted as an actor (Volksbühne, Berlin) as well as *Diary of a Madman* and *Consider the Lobster* by the exceptional actor Samuel Finzi made at Deutsches Theater and Volksbühne, Berlin. The festival continued to present some of 20-century theatre legends such as Peter Brook with his performance *The Grand Inquisitor* based on Dostoyevsky, a production of C. I. C. T. / Théâtre Des Bouffes Du Nord, Paris, France and Eugenio Barba's *Salt*, a production of Odin Theatre, Denmark. Contemporary dance has also been represented by some of the leading names and strong performances. *Rankefod* by the renowned choreographer and performer Kitt Johnson and *Grasping the Floor with the Back of My Head* by Mute Company, Denmark earned great success. The masterful documentary theatre of Rabih Mroué from Lebanon with his *Looking for a Missing Employee* and *Hotel Methuselah*, a wonderful example of the increasingly popular devised theatre by UK's theatre company Imitating the Dog have made a lasting impression. Some well-selected, diverse installations and performances have also found their wide audience of all ages, e.g. *Black Sea Oracle* by SIGNA Company, Denmark and 3D video installation *Stereoscopic Trilogy* by Billy Cowie, UK stand out among them as quite inventive and effective pieces.

It has become a common festival practice for the past years to host various significant international theatre projects, forums and events. Here is important the inclusion of SEAS Coastal platform, a part of the Black/North SEAS project by Intercult, Sweden (supported by the European Commission) whose aim is to find links between differ-

ent arts and social contexts in the countries along the Black Sea coast as well as one of Open Space discussions, a part of the British Council's Creative Collaboration project carried out with partners from 17 European countries.

By launching in 2007 the World Theatre in Sofia programme showing most of personalities and performances that are representative of today's theatre in Sofia, the festival has opened to a major part of Bulgarian audience and theatre community because it now takes place at stages in Bulgaria's two largest cities. In 2011, another large-scale initiative was added to the international programme. Thanks to the cooperation among the British Council, Cinema City, World Theatre in Sofia programme of ITF *Varna Summer* and the Sofia Municipality, Bulgaria joined NT Live, the global project of the Royal National Theatre in London, launched in 2009 in order to live broadcast the performances of the top British stage via satellite in different countries around the world at the same time when they are delivered to London spectators. The first four performances of the Royal National Theatre in London were live broadcast in Sofia and garnered spectacular attention. On 5 December 2011, for the first time the Sofia spectators became part of the huge audience of the premiere of the new British play *Collaborators* by John Hodge, a strong political piece about Stalin-era repression against Bulgakov. Then Bulgarian audience was introduced to a new drama text, *Traveling Light* by Nicholas Wright followed by the bold reading of Shakespeare's *The Comedy of Errors* by Dominic Cooke in the spirit of urban authenticity and the masterful classic staging of *Mistakes of a Night* by Oliver Goldsmith.

The scope of festival's parallel programme has increasingly expanded over the years. Today it covers an impressive amount of initiatives and activities adding up to its image of a place for theatre celebration and fruitful work meetings. Having first appeared in 1995 as a modest module with a single event (discussion of Bulgarian performances in the bill) for the past fifteen years it has

днес прогължават и разширяват тази програмна стратегия. Техният международен афиш е изграден от някои от най-интересните и успешни имена и заглавия, очертаващи профила на съвременния европейски театър. Сред неговите най-силни акценти са Ромео Кастелучи и неговият невероятен театър на образите с "Хей, момиче", Сосиетас Рафаело Санцио, Италия, Алвис Херманис с много популярния си спектакъл-образец на съвременен автентизъм "Соня", Нов театър – Рига, Латвия, Оскарас Коршуновас с "Ромео и Жулиета", Литва, Деклан Донелан с "Андромаха", С. I. C. T. / Театър Буф дьо Нор – Париж, Франция, Галин Стоев с "Животът е сън", Театр де ла Плас – Лиеж, Белгия, Раду Африм с "Лавината", Национален театър – Букурещ, Румъния, ярките моноспектакли "Шейлок" на Гарет Армстронг и "Злодеите на Шекспир" на Стивън Бъркоф от Обединеното кралство, "Филоктет" на Димитър Гочев, който за първи път се представя и като изпълнител (Фолксбюне – Берлин), както и "Дневникът на един луд" и "Относно омара" на изключителния актьор Самуел Финци, създадени в "Дойчес театър" и Фолксбюне – Берлин, Германия. Фестивалът прогължава да представя и легендите на театъра на ХХ век. Сега това са Питър Брук с "Великият инквизитор" по Достоевски, С. I. C. T. / Театър Буф дьо Нор – Париж, Франция и Еуженио Барба със "Сол", Один театър, Дания. Съвременният танц също е представен от водещи имена и силни спектакли. Безспорен успех завоюват известната хореографка и изпълнителка Кит Джонсън с "RANKEFOD (ракообразно)" и Компания "Мют" с "Да докоснеш пода с глава" от Дания. Силно впечатление оставят и майсторският документален театър на Раби Мруе от Ливан с "В търсене на изчезналия служител" и чудесният образец на набиращия все повече скорост днес дивайзинг театър с "Хотел Матусал" на трупата "Имитейтинг дъ дог" от Обединеното кралство. Добре подбраните разнообразни инсталации и перформанси също намират своя широка аудитория от всички възрасти. Сред тях като особено изобретателни и въздействащи се открояват перформанс-инсталация-

та "Черноморският оракул" на Компания "SIGNA" от Дания и 3D видео инсталацията "Стереоскопична трилогия" на Били Кауи от Обединеното Кралство. Обичайна практика за фестивала през последните години става и предоставянето на домакинство на различни значими международни театрални проекти, форуми и събития. Особено важно място тук заема включването в програмата на платформата "SEAS Coastal" – част от проекта Black/North SEAS на Intercult, Швеция (с подкрепата на ЕК), който търси връзките между различните изкуства и социалните контексти в страните по крайбрежието на Северно и Черно море, както и на една от поредицата дискусии "Отворено пространство" – част от проекта на Британски съвет "Творчески сътрудничества", осъществяван с партньори от 17 европейски държави. Със създаването през 2007 г. на програмата "Световен театър в София", която показва повечето от изброените представителни за днешния театър личности и спектакли и в столицата, фестивалът приобщава вече огромна част от българската публика и театрална общност, доколкото се случва на сцените на двата най-големи града в страната. През 2011 г. международният афиш е обогатен с още една мащабна инициатива. Благодарение на партньорството между Британски съвет, Cinema City, Програма "Световен театър в София" на МТФ "Варненско лято" и Столична община, България се присъединява към глобалния проект на Националния театър в Лондон NT Live ("National Theatre Live"), започнал през 2009 г. и състоящ се в сателитно излъчване на постановките на първата британска сцена в стоици киносалони в различни страни по света едновременно с показването им пред лондонските зрители. Първите четири постановки на Лондонския национален театър, излъчени "на живо" в София преминават при изключителен интерес. На 5 декември 2011 г. столичната публика за първи път става част от многохилядната аудитория на премиерата на новата британска пиеса "Сътрудници" – силен политически текст на Джон Ходж за репресиите над Булгаков

expanded into a couple of well-established components supplemented by new events from time to time.

Among the main components shaping the parallel programme an essential place has the large-scaled programme of international conferences, theoretical discussions, seminars on key problems of contemporary theatre as well as critical debates on the festival programme and Bulgarian theatre. Some of the international and national conferences that have been quite important for the understanding of the theatre situation of the day and for the inclusion of theoretical ideas into the stage practices were: Theatre as a Phenomenon in European Cultural History (1997), Drama, Theatre, Media (1998), Theatre and Town: Towards a New Attitude (1999), The Theatre Practice at the End of the 1990s (1999) Theatre on the Borderline (2000), Ritual – Theatre – Ritual (2001), Cultural Bridges – Theatre in Regions/Situations of Conflicts (2002), Performing Arts Sector – European Horizons (2005), The Classics: The Universal Theatrical Code (2006), Contemporary Drama in Different European Theatres. The Role and the Challenges of the Translation for Theatre (2006), Theatre Transcending the Boundaries and Theatre Rediscovering the Town (2007), Global Crisis and Arts: Possible Solutions (2009), Theatre Beyond Local Stages and Bulgarian Theatre Network: Prospects for Development (2010), Theatre Practice in the First Decade of the 21st Century (2011). The seminars have traditionally generated strong interest; prominent among them for their significant practical impact were Theatre Festivals into the Context of Changing Europe (1997), Festivals and Routes (1999) and New European Standards in Stage Technique (2008).

Educational forms and initiatives have considerable share in the parallel programme. Numerous creative ateliers, presentations, workshops, educational seminars and laboratory demonstrations have crowded all vacant halls and spaces at any time. The Young Playwrights workshop, organized by the Royal Court Theatre – London, the Bulgarian Theatre Association and the British Council as a meeting of young Bulgarian

playwrights and the representatives of the Royal Court Elyse Dodjson (Associated Director of Royal Court Theatre), Mary Peat (director), Sarah Kane (playwright) in 1998, left lasting traces in the memory and creative experience of participants and spectators alike. This success was followed by another workshop on new drama writing *Drama and Stage New Forms of Interaction* in 2000, conducted by the British playwright Martin Crimp and the director Katie Mitchel. Other workshops with strong resonance were *New Techniques of Movement: Feldenkreis*, conducted by Kristoph Berger (Switzerland) and Vazkressia Viharova (Bulgaria); *Bodies Beyond Everyday Life*, conducted by Rob List (The Netherlands); *Bodies and Time*, moderated by Vazkressia Viharova and Zarko Uzunov; *Dream as an Ecstatic Model of Living, Technique of the Dream Hunters and Human, All Too Human*, moderated by Margarita Mladenova and Ivan Dobchev; *Actor-Space-Spectator*, conducted by Barry Edwards (UK); *Theatre and Anthropology*, lecturer: Prof. Michel Nebenzahl (France); *Writing for the Space Stage: Visualizing the Play*, moderator Gabriel Gbadamosi (UK). Well received and sought-after were the educational seminars *Modernism in Bulgarian Literature* with lecturers Boyko Penchev and Georgi Gospodinov and *Theory and Practice of Marketing*, lecturer Dick Hendriks (The Netherlands). The conversations with some emblematic Bulgarian and foreign directors and actors such as Dimiter Gotscheff, Samuel Finzi, Josef Bierbichler, Yosif Sarchadjiev have also had strong resonance.

The initiatives related to festival's efforts to operate also as a market for performances, recognized and debuting actors, directors and companies have been a crucial part of the parallel programme as leading place in it have the annual presentations of directors' projects, fragments of performances by students graduating from the National Academy of Theatre and Film Arts and the Theatre Department of the New Bulgarian University as well as theatre schools from abroad (such as the University of Chicago, Illinois and the Department of Theatre Arts at the University of Towson, Maryland, USA). Among the numerous other events in the parallel programme are: specially invited

по времето на Сталин. След това отново се срещна с нов драматургичен текст - "Проблясъци" на Никълъс Райт, последван от гръзкия прочит в духа на урбанистичния автентизъм на режисьора Доминик Кук на Шекспировата "Комедия от грешки" и от майсторската класическа постановка на комедията на Оливър Голдсмит "Грешките на нощта".

Границите на паралелната програма на фестивала през годините все повече се разширяват, за да обхванат гнес респектиращ кръг от инициативи и дейности, доизграждащи образа му на театрален празник и място за продуктивни работни срещи. Появила се за първи път в изданието от 1995 г. като скромен модул, включващ една-единствена проява – обсъждането на включените в афиша български спектакли, през последните петнадесет години тя се разгръща в няколко трайно утвърдили се компонента, които периодично се допълват от нови събития. Сред основните компоненти, оформящи облика на паралелния афиш, съществено място заема мащабна програма от международни конференции, теоретични дискусии и работни семинари върху ключови въпроси на съвременния театър, както и от критически обсъждания и дебати върху фестивалната програма и българското сценично изкуство. Важно значение за осмислянето на актуалната театрална ситуация и включването на теоретичните идеи в сценичната практика изиграват проведените в рамките на фестивала международни и национални конференции "Театърът като феномен в културната история на Европа" (1997), "Драма, театър, медии" (1998), "Фестивалът и градът": "Театърът и градът – едно ново отношение" (1999), "Театралната практика в края на 90-те" (1999), "Театърът на границите" (2000), "Ритуал – театър – ритуал" (2001), "Културни мостове – театърът в райони / ситуации на конфликти" (2002), "Сценичните изкуства – европейски хоризонти" (2005), "Класиката: Универсалният театрален код" и "Съвременната драматургия в европейските театри. Предиизвикателствата на театралния превод" (2006), "Театърът: пресичащ границите" и "Театърът

преоткриващ града" (2007), "Глобалната криза и изкуствата. Възможни решения" (2009), "Театърът отвъд локалните сцени" и "Българската театрална мрежа. Перспективи за развитие" (2010), "Театралната практика през първото десетилетие на XXI век" (2011). Традиционно силен интерес предизвикват и работните семинари, между които с важно практическо въздействие се открояват "Театралните фестивали в контекста на променяща се Европа" (1997), "Фестивали и маршрути" (1999) и "Новите европейски стандрати в сценичната техника" (2008).

Много голямо място в паралелната програма е отделено на образователните форми и инициативи. Огромен брой творчески ателиета, презентации, уъркшопи, обучителни семинари и работни демонстрации запълват всеки миг и всички свободни от представления зали и пространства на фестивала. Сред тях особено ярка следа в спомените и творческия опит на участниците и присъстващите остава уъркшопът "Млади драматурзи", организиран от Роял Корт Тиътър - Лондон, Българска асоциация за театър и Британски съвет в София като работна среща на млади български драматурзи и представителите на Роял Корт Елиз Доджсън, Мери Пийт и Сара Кейн (1998). Успехът му е последван през 2000 г. от друг уъркшоп по ново драматургично писане "Драма и сцена – нови форми на взаимодействие" с британския драматург Мартин Кримп и режисьора Кати Мичъл. Много силен отзвук имат и уъркшопите "Нови техники на движението: Фелденкрайс" с водещи Кристоф Бергер (Швейцария) и Възкресия Вихърлова; "Тела извън ежедневието" с водещ Роб Лист (Холандия); "Тела и време" с водещи Възкресия Вихърлова и Зарко Узунов; "Сънят като екстатичен модел на живенето", "Техника на ловците на сънища" и "Човешко, твърде човешко" с водещи Маргарита Младенова и Иван Добчев; "Актьор-пространство-зрител" с водещ Бари Едуардс (Великобритания); "Театър и антропология" с водещ проф. Мишел Небенцал (Франция); "Писане за сцена - визуализиране на текста" с водещ Габриел Гбадамоси (Великобритания). Търсени и добре посетени са и образователния модул

performances, host theatres' performances, exhibitions of works of art and scenography, student actions and performances, presentations of theatre books and magazines, screenings of films about key figures of contemporary European theatre such as Ariane Mnouchkine and Peter Brook. Among them stand out *Forward motion*, a collection of dance films of the British Council and South East Dance, UK and the documentary *Pina* (Germany/France). Special emphasis has been placed on theatre concerts; some memorable examples of them are: *Blue in the Blue. Gershwin*, a production of Theatre Jazz Band Germany-Bulgaria, directed by Stefan Moskov with the participation of Maya Novoselska and Samuel Finzi; *The Wall*, a production of the State Philharmonic Society & Opera, Varna and Giessen Theatre, Germany; concert-happening by Hristo Mutafchiev and friends from the pop-rock band B.T.R.; *Canzoni per Laura*, a theatre concert based on Petrarca's *Triumphis Mortis*, a production of the Royal Dramatic Theatre of Stockholm, Sweden; Stefan Valdobrev and the National Team, Acoustic Trio 3000 by Veselin Koychev, Ivan Lechev and Tsvetan Nedyalkov, Yildiz Ibrahimova and Varna Chamber Orchestra conducted by Gancho Ganchev, *Clown's Song* by Milcho Leviev.

In 2002, an important new initiative was launched within the parallel events: the programme to produce festival's own performances and participate in co-productions. Some of the most interesting and innovative performances for the past decade in Bulgaria were created within its framework: *Archaeology of Dreaming*, after Ivan Viripaev's play *Dreams*, directed by Galin Stoev and *4:48 Psychosis* by Sarah Kane, directed by Desislava Shpatova, cast: Snezhina Petrova and Ivo Dimchev (in collaboration with Sfumato Theatre Laboratory) as well as the co-production with the National Theatre "Ivan Vazov": Vazkressia Viharova's *The House of Bernarda Alba* by F. G. Lorca of (2006), starring Tsvetana Maneva in the leading role.

The festival has already established a tradition of presenting street performances as an integral part of the parallel programme aiming to "open up" theatres to citizens

and get all passers-by, guests and tourists involved in the festival atmosphere. Street performances are most commonly delivered by troupes from Poland, UK, the Czech Republic, Italy. Their outdoor shows of fire juggling, acrobatic numbers, stilts balancing, clowning and light effects in the square in front of Drama Theatre – Varna have not only attracted numerous spectators but also inspired followers. For the ten days of the festival the open space around the two theatre buildings hosting the official programme's events are transformed into a colourful performance around the clock.

Many more pages are needed to give a comprehensive account tracing out the long way of multiple directions the International Theatre Festival *Varna Summer* has come to date. In summary, it looks as follows: for 20 years International Theatre Festival *Varna Summer* has consistently and decisively established itself as one of the recognized places for intensive theatre dialogue on Europe's theatre map.

Kamelia Nikolova

"Модернизмът в българската литература" с лектори Бойко Пенчев и Георги Господинов и семинара за театрални мениджъри "Теория и практика на маркетинга" с лектор Дик Хендрикс (Холандия). Силен отзвук имат и творческите разговори с емблематични български и чужди режисьори и актьори – Димитър Гочев, Самуел Финци, Йозеф Бирбихлер, Йосиф Сърчаджиев. Съществена роля в паралелната програма имат и инициативите, свързани с усилието на фестивала все повече да функционира и като театрална борса на спектакли, утвърдени личности и дебютиращи артисти, режисьори и трупи. Тук водещо място заемат ежегодните представления на режисьорски проекти и откъси от спектакли на завършващи студенти от НАТФИЗ и Театралния департамент на НБУ, като и от театрални училища от чужбина (Университета в Чикаго, Илиноис и Театралния департамент към Университета в Таусън, Мериленд, САЩ). Сред множеството други прояви, включени в паралелния афиш са специално поканени спектакли, спектакли на театрите-домакини, сценографски и художествени изложби, студентски акции и перформанси, представяне на театрални книги и списания, прожекции на филми за ключови за съвременния европейски театър фигури като Ариан Мнушкин и Питър Брук. Сред тях се откроява колекцията от танцови филми на Британски съвет и South East Dance – Великобритания "ФОРУЪРД МОУШЪН" и документалният филм "Пина" (Германия/Франция). Специален акцент е поставен върху театралните концерти, сред които ярък спомен оставят "Синьо в синьото. Гершуин" с участието на Мая Новоселска и Самуел Финци, режисьор Стефан Москов, Театрален джаз бенд Германия - България; "Стената" на Оперно-филахармонично дружество - Варна и Театър "Гисен", Германия; "Христо Мутафчиев с приятели от Б.Т.Р.", "Песни за Лаура" по "Triumphis Mortis" от Франческо Петрарка, Кралски театър - Стокхолм, Швеция, "Стефан Вълдобрев и националният отбор", "Акустично трио 3000" на Веселин Койчев, Иван Лечев и Цветан Недялков, Йълдъз Ибрахимова и Варненски камерен оркестър с диригент Ганчо Ганчев, "Песен-

та на клоуна" на Милчо Левиев. Важно ново събитие сред паралелните прояви на фестивала е стартирането през 2002 г. на програмата му за продуциране на собствени спектакли и участие в ко-продукции. Благодарение на нея се появяват едни от най-интересните и иновативни представления през последното десетилетие у нас – "Археология на сънуването" по пиесата "Сънища" от Иван Вирипаев на Галин Стоев и "Психоза 4:48" от Сара Кейн на Десислава Шпатовва със Снежина Петрова и Иво Димчев (в сътрудничество с ТР "Сфумато"), както и съвместната продукция с Народния театър "Домът на Бернарда Алба" от Ф. Г. Лорка на Възкресия Вихърлова с Цветана Манева в главната роля.

Вече по традиция като съставна част от паралелната програма всяка година фестивалът предлага и улични спектакли, които да "отворят" салоните към града, да включат всички – случайно преминаващи, гости и туристи, в атмосферата на театралния празник. Тази функция най-често изпълняват трупи от Полша, Великобритания, Чехия, Италия. Техните представления, изградени върху жонглирането с огън, акробатиката и балансирането на кокили, клоунадата и светлинните ефекти, и представени на площада пред Варненския театър, не само бързо натрупват около себе си многобройни аудитория, но и създават свои последователи. За десетте дни на фестивала пространствата около двете сгради на театъра, където протичат събитията от официалната програма, се превръщат в пълноценен спектакъл. За да бъде изчерпателно проследен многопосочният и наситен път, извървян от Варненския театрален фестивал до днес, са необходими още много страници. Обобщен накратко той обаче изглежда така: за 20 години МТФ "Варненско лято" последователно и категорично се утвърди като едно от местата за интензивен културен диалог върху театралната карта на Европа.

Камелия Николова